

2021 Yılıının Afrika'daki İzleri - Volkan İpek

Üç yüz yıllık Atlantik Köle Ticareti, yetmiş yıllık sömürgecilik, kırk dört yıllık *apartheid* nedeniyle postkolonyal dönemde ekonomik açıdan olsa bile siyasi açıdan bir türlü istikrar yakalayamayan Afrika 2021 yılında kuzeydeki, batıdaki, doğudaki ve güneydeki önemli uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi olaylarıyla çalkalandı.

2021 yılı Kuzey Afrika'da Fas ve Cezayir açısından uluslararası ilişkilerdeki, Tunus ve Libya açısından ise siyaset bilimindeki gelişmelerle iz bıraktı. 24 Ağustos 2021 tarihinde Cezayir Fas ile olan diplomatik ilişkilerini kestiğini açıkladı. Bundan tam bir ay sonra da Cezayir Cumhurbaşkanlığına bağlı Yüksek Güvenlik Konseyi Cezayir hava sahasını tüm Fas sivil ve askeri uçaklara kapattığını duyurdu. Cezayir'in Fas'a olan bu olumsuz tutumunun arkasında iki ülke arasında 1975 yılından beri çözülemeyen Fas'ın güneyindeki Batı Sahra [toprakları](#) sorunu vardı.

Fas Fransa'dan ve İspanya'dan 1956 yılında bağımsız olduğu günden beri Batı Sahra topraklarının kendisine ait olduğunu düşündüğü için bu toprakların geleceğini ilgilendiren bir referandum yapmakta direniyor, Cezayir ise 1973 yılında Batı Sahra'nın bağımsızlığı için ağırlıklı olarak silahlı bir mücadele içinde olan [Polisario Cephesi](#) destekliyordu. İki ülkenin 1963 yılında sınır anlaşmazlıkları nedeniyle girmiş oldukları Kum Savaşı'ndan sonra en büyük anlaşmazlığı kabul edilen Batı Sahra sorunu kara sınırınının 1994 yılında kapanmasına neden oldu. Cezayir'in Batı Sahra topraklarını kullanarak Atlantik Okyanusu üzerinden Amerika kıtasına petrol boru hattı döşemek istemesine karşı Fas bölgedeki zengin fosfat kaynaklarını kaybetmemek için büyük bir mücadele göstermeye başladı. Bu bağlamda Batı Sahra topraklarının %80'inin kontrolü altında tutan Fas'a karşı bölgenin Fas'tan bağımsızlığını savunan Polisario Cephesi monarşiye karşı uzun zamandır silahlı direniş gösteriyor. Fas Kralı II. Hasan'ın 6-9 Kasım 1975 yılında Fas halkını Yeşil Yürüyüş'e çağırarak sahip çıktığı Batı Sahra, Polisario Cephesi'nin ve Cezayir'in desteğiyle bir gün Fas'tan bağımsız olmanın hayallerini kuruyor. 15 Kasım 200 yılında Fas hükümetinin Cezayir hükümetini Batı Sahralı mültecilerin bulunduğu Fas sınırları içindeki Gadaym Inik kampına gizlice casus gönderip sığınmacıları kışkırttığı iddialarıyla alevlenen sorun Avrupa Birliği'nin 2016 yılındaki "Batı Sahra Fas'ın bir parçası değildir" [açıklamasıyla](#) iyice kızışmıştı. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nden 70 kişiyi ve Birleşmiş Milletler Batı Sahra elçisi Christopher Ross'u ülkeden gönderme kararı alan Fas'ı BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon işgalci olarak nitelendirmişti. 2020 yılında ateşkes imzalayan Fas hükümeti ve Polisario Cephesi aynı yılın Aralık ayının sonuna doğru Donald Trump'ın Fas'ın İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesine karşılık Batı Sahra'nın Fas toprağı olduğunu söylemesiyle yeniden çatışmaya başladı.

2021 yılının Kasım ayında üç Cezayirli kamyon şoförünün Batı Sahra'da bir yolda giderken bombalamayla öldürülmesinden Fas'ı sorumlu tutan Cezayir önce diplomatik ilişkileri kestiğini, sonra da hava sınır sahasını kapattığını açıkladı. Bu olay ekonomik yankılar da uyandırdı. 25 yıldır kendi topraklarında çıkan doğal gazı Gaz-Maghreb -Avrupa boru hattıyla Fas üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine gönderen ve bunun karşılığında Fas'a elde ettiği gelirin %10'unu veren Cezayirli Sonatrach şirketi boru hattını kapattığını [duyurdu](#).

Fas ile Cezayir'in arasındaki bu uluslararası ilişkiler krizinin yanında Libya'da Aralık 2021 seçimlerine gidilme kararının açıklanması geçtiğimiz yılın Afrika'daki önemli gelişmelerindendi. 2011 yılından beri ülkede süren iç savaşta Khalifa Haftar komutası altındaki Libya Ulusal ordusu ile 2020 yılının sonunda istifa eden Fayeze al Saraj liderliğindeki Ulusal Birlik Hükümeti Libya'da yeni bir dönem için 24 Aralık 2021 [seçimi](#) temelinde uzlaştılar. İstifa eden Fayeze al Saraj'ın yerine ise 2021 yılının Ocak ayında Abdülhamid Mohamed Al Dabaiba geldi. Ne var ki seçimler ileri bir tarihe ertelendi. Tunus'ta ise 2019 yılından beri Cumhurbaşkanı olan Kays Said 25 Temmuz 2021 tarihinde halkın Arap Baharı'ndan sonra yeniden bozulmaya başlayan Tunus bürokrasisini ve hükümetin COVID-19 önlemlerini protesto etmeye başlamasıyla Tunus Parlamentosu'nu lağvederek ve tüm yetkileri üzerine alarak ayrı bir siyaset bilimi konusu sergiledi. 24 Ağustos 2021 tarihinde Parlamento'nun yeniden açılışını bir süre daha erteleyerek olağanüstü hal ilan eden Said iki gün önce yaptığı açıklamayla olağanüstü hali [uzattığını](#) açıkladı.

Batı Afrika'daki 2021 yılı uluslararası ilişkiler açısından Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un 30 Mayıs 2021 tarihinde Sahel bölgesinde radikal İslamcı terör gruplarına karşı konumlandırılan 5100 askeri geri çekebileceği yönündeki [sözleri](#) ile izlenmeye başladı. Macron'un 14 Temmuz 2021 tarihindeki ikini açıklaması Fransız askerlerinin 2022'nin ilk çeyreğinde bölgeden tamamen [çekileceği](#) yönünde oldu. Böylece Fransa'nın Batı Afrika ülkelerine bağımsız oldukları yıllardan itibaren verdiği askeri destek son dönemine girdi. 1961'de Benin'e Verdoer, 1962-78 arası Çad'a Bison, 1977'de Moritanya'ya Lamantin, 1978'de Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne Leopard, 1979'da Orta Afrika Cumhuriyeti'ne Barracuda, 1983'te Çad'a Manta, 1986'da yine Çad'a Epervier, 1991 'de Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne Baumier, 1994'te Ruanda'ya Tourquoise, 1996'da Orta Afrika Cumhuriyeti'ne Almandin, 1997'de Kongo Cumhuriyeti'ne Pelican, 2002'de Fildişi Sahili'ne Licorne 2003 'te Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne Artemis operasyonlarını yürüten Fransa 2014 tarihinde ise Sahel bölgesinde Barkhane Operasyonu'nu başlattı. Bu operasyonun öncekilerden farkları ise bir ülke yerine bir bölgede yapılması ile herhangi bir ülke içi soruna karşı değil bölgesel teröre karşı geliştirilmiş olmasıydı. Bu bağlamda Fransa Sahel'de 2010 yılından beri konuşlanmış İslami Magreb El Kaidesi, Nusrat al Islam, Al Mourabitoun ve Asar Dine gibi örgütlere karşı mücadele vermeyi Fransa'nın Afrika'daki nüfuzu anlamına gelen ve Afrika halkları arasında pek de sevimli bulunmayan *françafrique* terimine uygun görmüştü. 2021

yılıının Batı Afrika'daki siyaset bilimi etkisi ise 24 Mayıs günü Mali'de, 5 Eylül günü de Gine 'de gerçekleşen askeri darbelerdi. Mali'de muhalefet lideri Soumaili Cisse'nin kaçırılması üzerine halkın başlattığı protesto gösterileri sonunda General Assimi Goita 2020 yılındaki darbeden sonra kendi yerleştirdiği Ibrahim Boubacar Keita'nın yerine Geçici Hükümet'in [Başkanı](#) olarak getirdiği Bah Ndaw'ı devirdi ve bu göreve kendisini getirdi. 5 Eylül'deki Gine darbesinde ise General Mamady Doumbouya gittikçe otoriterleştiğini düşündüğü Cumhurbaşkanı Alpha Condé'yi [devirdi](#). İki ülke başta Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği (Economic Community of Western African States) olmak üzere pek çok Batılı ülkeden ve kuruluştan sivil yönetime geçiş yönünde tavsiye ve hatta uyarı alsalar da henüz bu konuda somut bir adım atmış değiller.

Kuzey ve Batı Afrika'dan sonra Doğu Afrika'da 2021 yılını siyaset bilimi açısından hareketli geçirdi. 2018 yılında Başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra ilk iş olarak 1993 yılında Etiyopya'dan bağımsızlığını kazandığı tarihten beri araları sorunlu olan Eritre ile barış imzalayarak Nobel Barış Ödülü alan Abiy Ahmed'in kuzeydeki Tigray Halkının Kurtuluş Cephesi'ne (Tigray People's Liberation Front) açtığı savaş damga vurdu. Etnik siyaset yapısıyla tanınan Etiyopya'da ayrılıkçı hareketleri bitirmek amacıyla 2019 yılında üyesi olduğu Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi (Ethiopia's People's Revolutionary Democratic Front)'i Refah Partisi'ne çevirme kararı alan Ahmed, Tigray Halkının Kurtuluş Cephesi, Amhara Demokratik Partisi (Amhara Democratic Party) ve Oromo Demokratik Partisi (Oromo Democratic Party)'nin yanına beş bölge partisi olan Güney Etiyopya Halkının Demokratik Partisi (Southern Ethiopia People's Democratic Party), Harari Milli Partisi (Harari National Party), Etiyopyalı Somaliler Demokratik Partisi (Ethiopian Somalis Democratic Party), Afar Milli Demokrat Partisi (Afar National Democratic Party), Gambelle Demokratik Partisi (Gambelle Democratic Party), ve Beishangul Gumuz Partisi (Beishangul Gumuz Party) ile bir ittifak sistemi kurdu. Ne var ki bu parti kurulduktan sonra ülkedeki ayrılıkçı hareketler bitmedi. Gambella ve Amhara bölgelerinde çıkan isyanlar güçle bastırıldı. Ahmed Anayasaya göre 2020 yılında yapılması gereken seçimleri COVID-19 nedeniyle ertelemek isteyince TPLF buna karşı çıktı ve Tigray bölgesinde kendi seçimini yaparak Ahmed'in Refah Partisi (Prosperity Party)'ni dikkate almadığını açıkladı. Bunun üzerine Tigray bölgesine interneti ve elektriği kesen Ahmed'e karşı Tigray Halkının Kurtuluş Cephesi silahlı mücadeleye girişmeye başladı. Ahmed'in böylece Tigray bölgesini bombalama emri verdiği

Etiyopya ordusuna karşılık Tigray Halkının Kurtuluş Cephesi başkent Addis Ababa'ya doğru harekete geçti. İç savaşın eşiğine gelen Etiyopya'da Abiy Ahmed 25 Kasım 2021'de asker üniforması giyerek [cepheye](#) indi ve Etiyopya halkına Tigray Halkının Kurtuluş Cephesi ile savaş çağrısı yaptı. 20 Aralık 2021 tarihinde kendi bölgesine geri çekilmeye başlayan Tigray Halkının Kurtuluş Cephesi'nin Ahmed ile mücadelesine devam etmesi bekleniyor. Etiyopya'nın yanında Sudan'daki 2021 darbesi de siyaset biliminin 2021 yılında bölgeye iz bırakmasına neden oldu. 25 Ekim 2021'de General Abdel Fattah el Burhan halkın ekonomideki büyük sorunlar nedeniyle yoğun şekilde protesto etmeye başladığı Başbakan Abdalla Hamdok'u devirdi. Burhan her ne kadar Kasım ayında Hamdok'u Başbakanlığa yeniden atasa da yeni yönetimde gücü Burhan'la paylaşacağını belirtmesinin ardından yoğun protestolarla karşılaştı. Ülke yönetiminde herhangi bir asker etkeni istemeyen Sudan halkının Hamdok'a yaptığı baskılardan sonra Hamdok 3 Ocak 2022'de [istifa](#) ettiğini açıkladı. Böylece Sudan da Afrika'daki karışıklıkların içinde yer almaya başladı.

Afrika'nın güneyi de 2021 yılında önemli gelişmelere tanıklık etti. 2018 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti Afrika Ulusal Kongresi'nden Cumhurbaşkanı seçilen Cyril Ramaphosa eski Cumhurbaşkanı Jacob Zuma'yı 34 milyar dolarlık yolsuzluk iddiaları nedeniyle yargılamaya başlayarak etkili bir siyaset bilimi alanı yarattı. Anayasa Mahkemesi'nin Zuma'yı 2021 yılının Haziran Zuma'yı 15 aylık hapis cezasına çarptırmasıyla birlikte ülkede karışıklıklar çıktı. Zuma taraftarları 2021 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında sokaklarda pek çok yağma ve şiddet gösterisi düzenlediler. Mahkemenin duruşmayı 26 Ekim 2021 tarihine ertelenmesiyle gösterilerin yavaşladığı Güney Afrika % 34,4 ile 2021 yılın Eylül ayında dünyadaki en [yüksek](#) işsizlik oranını açıkladı. 15 Aralık 2021 tarihinde biten duruşmada çıkan karara göre Zuma 15 aylık hapis cezasını çekmeye [başladı](#). Ülke şu anda Ramaphosa liderliğinde işsizlik ve yoksulluk sorunlarına çözüm geliştirmeye çalışıyor.

2021 yılında uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi açılarından sorun yaşayan Fas'ın, Cezayir'in, Mali'nin, Gine'nin, Etiyopya'nın, Sudan'ın ve Güney Afrika'nın 2022 yılında bu sorunları çözme yolunda atacağı adımlar çok önemli olacak. Bu anlamda 2021 yılında Afrika'dan uzaklaştığı hissedilen Batılı ülkelerin Afrika'daki bu sorunlara diplomatik çözümler konusunda daha çok ilgi göstermesi gerekiyor.

Batı ülkeleri kadar demokrasiye, siyasal istikrara ve insan haklarına değer vermeyen Rusya ve Çin gibi ülkeler yaptıkları ekonomik ve güvenlik sağlama adımlarıyla Afrika ülkelerinin gözdeleleri olmak üzereler. Batılı ülkeler Afrika'yı 2022 yılında yeniden değerlendirirken bu noktayı da düşünmek zorundalar. 23 Ocak 2022 tarihinde Burkina Faso'daki darbe tüm Afrika ülkelerinin şapkayı önlerine koymaları açısından önemli bir uyarı oldu.

Volkan İpek, Dr., Yeditepe Üniversitesi

Doktora derecesini 2015 yılının Haziran ayında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünden "Kral'ın Avrupalı Fas'ı: Fas Krallığı'nın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Üyelik Başvurusunun Postkolonyal Boyutu" adındaki tezle alan Volkan İpek daha sonra Fransa Büyükelçiliği Postdoktora bursu ile Bordeaux Üniversitesi'ne gitmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra bir dönem Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde ders vermiş, 2016 yılının Aralık ayında da Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev almaya başlamıştır. İlgi alanları postkolonyal teori, güncel Afrika siyaseti, Afrika tarihi, uluslararası politik ekonomi ve Türk Dış Politikası olan Dr. Volkan İpek doktorasını tamamlarken belirli sürelerle Afrika'nın çeşitli ülkeleri ile Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ekonomi Birimi'nin İdari kadrosunda görev almıştır. Afrika'da Toplum ve Siyaset, Türk Dış Politikası ve Uluslararası Politik Ekonomi Yeditepe Üniversitesi'nde şu ana kadar verdiği dersler arasındadır. 2008 yılından beri UEFA Avrupa Kupası ve FIFA Dünya Kupası organizasyon görevlisi de olan Dr. Volkan İpek'in Afrika ile ilgili

ulusal ve uluslararası yayınları bulunmaktadır. Yaklaşık bir buçuk yıl öncesine kadar The Diplomatic Observer adlı dergide Afrika ülkeleri ile ilgili yazılar yazan Dr. Volkan İpek İngilizce, Fransızca ve Rusça bilmektedir.

Bu yazıya atıf için: Volkan İpek, '2021 Yılı'nın Afrika'daki İzleri', *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 9 Şubat 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/02/09/2021-yilinin-afrikadaki-izleri/>

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.